

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА**

КУЗЬМЕНКО Володимир Володимирович

УДК 349.2

**ЮРИДИЧНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ СУДДІВ
ЗА ПОРУШЕННЯ ЗАКОНОДАВСТВА ПРО ПРАЦЮ**

Спеціальність 12.00.05 – трудове право;
право соціального забезпечення

АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата юридичних наук

Київ – 2017

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана на кафедрі правознавства Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля Міністерства освіти і науки України.

Науковий керівник: доктор юридичних наук, професор
ЩЕРБИНА Віктор Іванович,
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка,
професор кафедри трудового права та права
соціального забезпечення.

Офіційні опоненти: доктор юридичних наук, доцент
МЩУК Михайло Олександрович,
Донецький юридичний інститут МВС України,
професор кафедри цивільного та
господарського права;

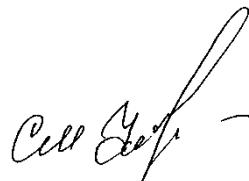
кандидат юридичних наук
АНДРІЙЧУК Ольга Вікторівна,
Новокаховський гуманітарний інститут
Відкритого міжнародного університету
розвитку людини «Україна», доцент кафедри
правознавства.

Захист відбудеться «02» червня 2017 року о «13» годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.001.46 Київського національного університету імені Тараса Шевченка за адресою: 01601, м. Київ, вул. Володимирська, 60.

З дисертацією можна ознайомитись у Науковій бібліотеці ім. М. Максимовича Київського національного університету імені Тараса Шевченка за адресою: 01601, м. Київ, вул. Володимирська, 58, чит. зала № 12.

Автореферат розіслано «29» квітня 2017 року.

**Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради**

С.М. Черноус

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Судові рішення приймаються особами, яких законом наділено повноваженнями вчиняти дії від імені держави, тож у полі зору як науковців, так і пересічних громадян постійно перебувають питання, пов'язані із поведінкою суддів, їх особистісними якостями, відповідністю найвищим стандартам етики. Згідно з нормами вітчизняного законодавства судді гарантується незалежність, захист з боку держави та забезпечення всіх необхідних для життя і праці умов. Разом з тим, рівень професійності судді і його відповідальності при реалізації ним своїх трудових прав та обов'язків безпосередньо обумовлює якість винесених ним судових рішень та рівень довіри до нього з боку суспільства. Саме тому дійсно справедливим і необхідним є застосування різноманітних заходів впливу до таких суддів, які вчинили порушення судової діяльності, норм суддівської етики, а також законодавства про працю, адже судді виступають найманими працівниками та перебувають у трудових правовідносинах з державою.

В Україні на сьогоднішній день відбуваються трансформаційні процеси, обумовлені передусім прагненням підвищення ефективності державного механізму та його елементів. Суддя в силу специфіки своєї діяльності наділяється особливими привілеями, правами та повноваженнями у порівнянні з будь-якими іншими громадянами, які вступають у відносини найманої праці. Проте на суддівську діяльність поширюються норми законодавства про працю, а отже, є підстави для дослідження особливостей відповідальності суддів за його порушення.

За часів незалежності України питання юридичної відповідальності суддів, передусім дисциплінарної, постало у якості об'єкта досліджень багатьох вітчизняних науковців. Проте, незважаючи на значний науковий доробок, наразі окремі питання юридичної відповідальності суддів залишилися поза увагою, зокрема питанню юридичної відповідальності суддів за порушення законодавства про працю не було присвячено окремого дисертаційного дослідження. До вчених, які у своїй науковій діяльності приділяли увагу даному питанню, можна віднести наступних: В.М. Андріїва, О.В. Андрійчук, Н.Б. Болотіну, С.Я. Вавженчука, В.С. Венедіктова, С.В. Венедіктова, Л.Є. Виноградову, С.В. Вишновецьку, Т.А. Занфірову, М.І. Іншина, Р.Л. Капченка, М.М. Клемпарського, В.П. Кохан, Р.О. Куйбиду, Д.Є. Кутоманова, С.С. Лукаша, П.С. Луцюка, А.В. Маляренка, А.Р. Мацюка, Н.О. Мельничук, М.О. Міщука, О.М. Обушенка, О.М. Овчаренко, П.Д. Пилипенко, С.М. Прилипка, С.В. Подкопаєва, Н.М. Хуторян, Г.І. Чанишеву, С.М. Черноус, В.І. Щербину, О.М. Ярошенка та інших. Проте жоден із зазначених дослідників не розглядав дане питання комплексно, що, в свою чергу, вказує на необхідність проведення його ґрунтовного вивчення та аналізу.

Таким чином, нині, коли тривають реформи в судовій сфері, актуальним питанням для науки трудового права виступає дослідження

особливостей юридичної відповідальності суддів за порушення законодавства про працю.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційна робота виконана у Східноукраїнському національному університеті імені В. Даля відповідно до теми кафедри правознавства юридичного факультету «Проблеми розвитку вітчизняного законодавства та імплементації в Україні норм міжнародного та європейського права», затвердженої на період з 01 січня 2013 року по 31 грудня 2016 року, Переліку перспективних напрямів кандидатських і докторських дисертацій за юридичними спеціальностями, затвердженого постановою Президії Національної академії правових наук України від 18 жовтня 2013 року за № 86/11, а також Пріоритетних напрямів розвитку правової науки на 2011–2015 роки, затверджених постановою загальних зборів Національної академії правових наук України від 24 вересня 2010 року за № 14.

Мета і задачі дослідження. *Метою* дисертаційного дослідження є розробка теоретичних та практичних пропозицій і рекомендацій щодо вирішення проблем юридичної відповідальності суддів за порушення законодавства про працю. Мета дослідження зумовила необхідність постановки та досягнення наступних *задач*:

- з'ясувати сутність та особливості трудового статусу суддів;
- визначити поняття й ознаки юридичної відповідальності суддів за порушення законодавства про працю;
- дослідити генезис юридичної відповідальності суддів за порушення законодавства про працю;
- охарактеризувати види юридичної відповідальності суддів за порушення законодавства про працю;
- розкрити та конкретизувати особливості притягнення суддів до юридичної відповідальності за порушення законодавства про працю;
- виокремити проблеми юридичної відповідальності суддів за порушення законодавства про працю та надати пропозиції щодо їх вирішення;
- визначити напрямки запозичення зарубіжного досвіду з метою удосконалення юридичної відповідальності суддів за порушення законодавства про працю.

Об'єктом дослідження виступає система суспільних відносин у сфері трудової діяльності суддів.

Предметом дослідження є юридична відповідальність суддів за порушення законодавства про працю.

Методи дослідження. Наукове дослідження побудовано на застосуванні загального системно-структурного методу, основні елементи якого забезпечили високий ефект побудови моделей розв'язання поставлених задач. В основу системи методології наукового аналізу юридичної відповідальності суддів за порушення законодавства про працю покладено наступні методи: 1) діалектичний метод дав змогу досліджувати

внутрішню сутність речей у процесі їх розвитку, а також внутрішніх та зовнішніх суперечностей, зокрема за допомогою даного методу проаналізовано правову природу юридичної відповідальності суддів за порушення законодавства про працю (підрозділи 1.1–1.2); 2) історичний метод сприяв з'ясуванню умов та факторів, що вплинули на розвиток юридичної відповідальності суддів за порушення законодавства про працю; 3) системний метод дозволив здійснити повне та об'єктивне дослідження відповідного конкретно окресленого предмета, зокрема дав змогу дослідити види юридичної відповідальності суддів за порушення законодавства про працю (підрозділи 2.1–2.2); 4) логічні методи і прийоми: дедукція, індукція, аналогія, аналіз, синтез – застосовувалися впродовж здійснення усього наукового аналізу. Використання структурно-логічного методу та методу моделювання дозволило виділити проблеми та шляхи їх вирішення у сфері юридичної відповідальності суддів за порушення законодавства про працю, а також надати пропозиції щодо застосування позитивного зарубіжного досвіду в Україні (підрозділи 3.1–3.2).

Наукова новизна отриманих результатів полягає в тому, що дисертація є першою спробою комплексно, з використанням сучасних методів пізнання, з урахуванням новітніх досягнень науки трудового права дослідити юридичну відповідальність суддів за порушення законодавства про працю. За результатами дисертаційного дослідження сформульовано основні авторські положення, які виносяться на захист і містять елементи наукової новизни. Назвемо основні з них.

Уперше:

– сформульовано перелік ознак юридичної відповідальності суддів за порушення законодавства про працю, а саме: 1) встановлення відповідальності законом і забезпечення засобами державного примусу; 2) встановлення з метою ефективної реалізації принципів правосуддя в державі; 3) застосування на підставі відповідного порушення норм законодавства про працю; 4) вияв у різноманітних специфічних формах, більшість з яких є характерними виключно для даного виду відповідальності (догана, звільнення, пониження в посаді чи в чині тощо); 5) двохаспектний характер участі держави у відповідних правовідносинах: з однієї сторони, держава здійснює свій вплив шляхом прийняття законодавства про працю, з іншої – вона фактично виступає у ролі роботодавця в зазначених відносинах, оскільки суддя під час здійснення своїх трудових функцій діє від імені держави; 6) відсутність конкретних складів правопорушень у повному обсязі в законодавстві про працю;

– запропоновано етапізацію становлення інституту юридичної відповідальності суддів за порушення законодавства про працю, в якій виділено чотири етапи;

– у контексті судової реформи, яка триває в Україні, охарактеризовані етапи притягнення до матеріальної відповідальності за

порушення суддею законодавства про працю, визначені їх позитивні та негативні риси.

Удосконалено:

– визначення юридичної відповідальності суддів за порушення законодавства про працю як обов'язку посадової особи, наділеної виключними повноваженнями на здійснення правосуддя, понести специфічні несприятливі наслідки, спричинені порушенням законодавства про працю чи правил етики під час виконання трудових функцій, що виникають на підставі рішення Вищої ради правосуддя, прийнятого із суворим дотриманням встановлених процесуальних порядків;

– трактування дисциплінарної відповідальності суддів як виду юридичної відповідальності суддів за порушення законодавства про працю, який полягає у обов'язку судді понести негативні наслідки у вигляді попередження, догани, суворої догани, подання про тимчасове відсторонення від здійснення правосуддя, переведення судді до суду нижчого рівня чи звільнення його з посади, за порушення правил поведінки суддів чи їх нереалізацію.

Дістали подальшого розвитку:

– узагальнення проблем у сфері регулювання юридичної відповідальності суддів, до яких віднесені: 1) проблеми наукового та концептуального характеру, зокрема відсутність визначення фундаментальних понять «юридична відповідальність суддів», «юридична відповідальність суддів за порушення законодавства про працю», «порушення суддею законодавства про працю», відсутність закріплення складу законодавчих проступків у сфері порушення суддями законодавства про працю тощо; 2) проблеми матеріальної відповідальності суддів; 3) проблеми діяльності Вищої ради правосуддя; 4) проблеми відсутності чіткого розмежування підстав для застосування стягнень у виді попередження, догани, суворої догани, подання про тимчасове відсторонення від здійснення правосуддя, подання про переведення судді до суду нижчого рівня;

– дослідження етапів дисциплінарного провадження щодо суддів, до яких належать наступні: 1) подання до спеціального органу, уповноваженого займатись питаннями суддівської дисципліни, заяви стосовно негативної поведінки судді; 2) попереднє вивчення та перевірка дисциплінарної скарги; 3) відкриття дисциплінарної справи; 4) розгляд дисциплінарної скарги; 5) ухвалення рішення про притягнення або відмову в притягненні судді до дисциплінарної відповідальності;

– пропозиції щодо запозичення позитивного зарубіжного досвіду стосовно юридичної відповідальності суддів за порушення законодавства про працю.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що викладені в дисертації висновки та пропозиції можуть бути використані:

а) у науково-дослідницькій роботі – для подальших загальних і спеціальних наукових досліджень теоретичних та практичних проблем юридичної відповідальності суддів за порушення законодавства про працю;

б) у правотворчості – при перегляді та вдосконаленні положень чинного Кодексу законів про працю, доопрацюванні проекту Трудового кодексу України, а також Закону України «Про судоустрій і статус суддів»;

в) у правозастосовній діяльності – результати дослідження сприятимуть вдосконаленню практики застосування норм чинного законодавства щодо юридичної відповідальності суддів за порушення законодавства про працю;

г) у навчально-методичній роботі – у процесі вивчення навчальної дисципліни «Трудове право України», при написанні підручників, навчально-методичних посібників, проведенні семінарських занять зі студентами й для написання ними рефератів, курсових і дипломних робіт.

Апробація результатів дисертації. Підсумки розробки проблеми в цілому, окремі її аспекти, одержані узагальнення й висновки доповідалися дисертантом на засіданнях кафедри правознавства Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля, а також були оприлюднені на міжнародних науково-практичних конференціях: «Пріоритетні проблеми юридичної науки: сучасний стан та перспективи вдосконалення» (м. Київ, 18–19 червня 2015 р.), «Актуальні проблеми сучасного правознавства» (м. Київ, 28–29 січня 2016 р.).

Публікації. Основні результати дисертації, висновки та пропозиції знайшли відображення у чотирьох статтях, опублікованих у наукових фахових виданнях України, одній статті – у науковому виданні іншої держави, а також у двох тезах доповідей і повідомлень на вказаних конференціях.

Структура дисертації складається зі вступу, трьох розділів, що логічно поєднані у шість підрозділів, висновків і списку використаних джерел. Загальний обсяг дисертації становить 192 сторінки, обсяг основного тексту – 173 сторінки. Список використаних джерел складається із 170 найменувань і займає 19 сторінок.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **Вступі** обґрунтовано актуальність обраної теми, охарактеризовано стан її наукової розробки. Визначено мету, основні задачі, об'єкт, предмет та методологічні засади наукової роботи. Сформульовано наукову новизну, теоретичні та практичні результати, що були отримані дисертантом, а також вказано на ступінь апробації результатів дослідження і наявність публікацій за темою дисертації.

Розділ 1 «Загальнотеоретична характеристика юридичної відповідальності суддів за порушення законодавства про працю» складається з двох підрозділів та присвячений визначенню правової природи

юридичної відповідальності суддів за порушення законодавства про працю, характеристиці генезису юридичної відповідальності суддів за порушення законодавства про працю.

У підрозділі 1.1 «Поняття, сутність та ознаки юридичної відповідальності суддів за порушення законодавства про працю» встановлено, що юридичною відповідальністю суддів є обов'язок посадової особи, наділеної виключними повноваженнями на здійснення правосуддя, понести специфічні несприятливі наслідки, спричинені порушенням законодавства чи правил суддівської етики в процесі судочинства, які здійснюються із суворим дотриманням встановлених процесуальних порядків.

Юридичну відповідальність суддів за порушення законодавства про працю слід розуміти як обов'язок посадової особи, наділеної виключними повноваженнями на здійснення правосуддя, понести специфічні несприятливі наслідки, спричинені порушенням законодавства про працю чи правил етики під час виконання трудових функцій, що виникають на підставі рішення Вищої ради правосуддя, прийнятого із суворим дотриманням встановлених процесуальних порядків.

Виділено наступні загальноправові ознаки юридичної відповідальності суддів за порушення законодавства про працю: встановлення відповідальності законом і забезпечення засобами державного примусу; встановлення з метою ефективної реалізації принципів правосуддя в державі; застосування на підставі відповідного порушення норм законодавства про працю; вияв у різноманітних специфічних формах, більшість з яких є характерними виключно для даного виду відповідальності (догана, звільнення, пониження в посаді чи в чині тощо); двохаспектний характер участі держави у відповідних правовідносинах: з однієї сторони, держава здійснює свій вплив шляхом прийняття законодавства про працю, з іншої – вона фактично постає у ролі роботодавця в зазначених відносинах, оскільки суддя під час здійснення своїх трудових функцій виступає від імені держави; відсутність конкретних складів правопорушень у повному обсязі в законодавстві про працю. На підставі проведеного дослідження узагальнено ознаки дисциплінарної відповідальності суддів як складової юридичної відповідальності суддів за порушення законодавства про працю.

До ознак матеріальної відповідальності суддів як складової юридичної відповідальності суддів за порушення законодавства про працю відносяться наступні: 1) відповідальність держави на підставах та в порядку, встановлених законом за шкоду, завдану судом, оскільки під час здійснення трудових функцій суддя виступає від її імені; 2) настання матеріальної відповідальності держави у випадку, коли справа була закрита з реабілітуючих підстав; 3) зв'язок такого порядку із необхідністю дотримання принципів незалежності та недоторканності суддів; 4) існування необхідності встановлення регресного порядку відшкодування шкоди, за якого держава

зможе вимагати від судді відшкодування в разі грубого порушення правил, що регулюють виконання суддівських обов'язків.

У підрозділі 1.2 «Генезис юридичної відповідальності суддів за порушення законодавства про працю» виділено авторський підхід до етапізації становлення інституту юридичної відповідальності суддів, яка складається з чотирьох етапів. До головних особливостей першого етапу (XVI – початок XIX ст.) – становлення передумов зародження відповідальності суддів за порушення законодавства про працю на українських землях – віднесено наступні: 1) відсутність у даний період законодавства про працю та трудового права як його галузі; 2) закріплення перших прообразів санкцій щодо суддів, характерних саме для порушення законодавства про працю; 3) перебування українських земель у складі різних держав, що спричинило наявність відмінностей у підходах до покарання суддів.

До головних особливостей другого етапу (початок XIX – друга половина XX ст.) – зародження та становлення інституту юридичної відповідальності суддів за порушення законодавства про працю на українських землях – віднесено такі: 1) наявність величезного масиву законів та підзаконних нормативно-правових актів, який з часом еволюціонував у повноцінні правові інститути та галузі; 2) перебування українських земель у складі багатьох іноземних держав на початку етапу, що позначилось на врегулюванні одних і тих самих питань законодавствами різних країн; 3) закріплення та розвиток таких форм юридичної відповідальності суддів як догана та штраф, характерних саме для порушення законодавства про працю.

Третій етап (друга половина XX ст. – 1991 рік) – базове формування інституту юридичної відповідальності суддів за порушення законодавства про працю – характеризується наступними ознаками: 1) прийняттям основ союзного, а в подальшому вітчизняного законодавства про судоустрій та статус суддів; 2) остаточним формуванням концепцій дисциплінарної та матеріальної відповідальності як елементів юридичної відповідальності суддів за порушення законодавства про працю; 3) встановленням сукупності заходів дисциплінарної відповідальності суддів, які застосовуються у вичерпному переліку випадків; 4) покладенням на державу матеріальної відповідальності суддів перед особою, щодо якої було вчинене порушення у процесі здійснення судочинства; 5) об'єднанням усіх норм, що врегульовували питання юридичної відповідальності суддів, у рамках галузевого законодавства у відповідності із характером проступку.

Сучасному етапу (1991 рік – по тепершній час) – формування інституту юридичної відповідальності суддів за порушення законодавства про працю в Україні – притаманні наступні ознаки: 1) еволюція законодавства, наближення до європейських стандартів; 2) посилення відповідальності суддів за порушення законодавства про працю в Україні шляхом розширення підстав щодо притягнення та переліку засобів стягнення; 3) незмінність інституту матеріальної відповідальності суддів як

складової юридичної відповідальності суддів за порушення законодавства про працю; 4) постійне реформування судової системи, що, в свою чергу, стосується і питання юридичної відповідальності суддів за порушення законодавства про працю.

Резюмовано, що з розвитком законодавства про працю та трудового права як галузі права відбувалося удосконалення особливих форм юридичної відповідальності суддів, хоча роздробленість українських земель гальмувала цей процес. Разом з тим, із прийняттям союзного та вітчизняного законодавства про судоустрій та статус суддів відбулось остаточне формування концепцій дисциплінарної та матеріальної відповідальності як елементів юридичної відповідальності суддів за порушення законодавства про працю та об'єднання всіх норм, що врегульовували питання юридичної відповідальності суддів, у рамках галузевих законодавств відповідно до характеру проступку. Отже, на сьогодні формування інституту юридичної відповідальності суддів за порушення законодавства про працю в Україні стрімко наближається до європейських стандартів.

Розділ 2 «Особливості юридичної відповідальності суддів за порушення законодавства про працю» складається з двох підрозділів та присвячений аналізу видів юридичної відповідальності суддів за порушення законодавства про працю, дослідженню особливостей притягнення суддів до юридичної відповідальності за порушення законодавства про працю.

У підрозділі 2.1 *«Види юридичної відповідальності суддів за порушення законодавства про працю»* обґрунтовано, що кримінальна та адміністративна відповідальність за порушення законодавства про працю не є характерною для суддів та для правопорушень, які вони можуть здійснити у процесі трудової діяльності, оскільки судді у трудових відносинах виступають виключно у якості працівників.

Водночас, дисциплінарна відповідальність суддів є самостійним видом їх відповідальності за порушення законодавства про працю, причому їй притаманні ознаки загальної відповідальності. Її законодавче закріплення є важливим у контексті забезпечення належного виконання ними своїх трудових обов'язків, ефективності діяльності та дотримання правил суддівської етики, вимог присяги судді та сприяє запобіганню новим проступкам.

Матеріальна відповідальність суддів – вид юридичної відповідальності суддів за порушення законодавства про працю, яка має регресний характер, та полягає у обов'язку відшкодувати державі шкоду, завдану громадянину незаконними діями суду внаслідок вчинення дисциплінарного правопорушення.

Матеріальна відповідальність суддів як вид юридичної відповідальності суддів за порушення законодавства про працю характеризується такими особливостями: 1) врегулюванням нормами Закону України «Про судоустрій і статус суддів» від 02.06.2016 № 1402-VIII; 2) встановленням відповідальності держави за шкоду, завдану судом, на

підставах та в порядку, встановлених законом; 3) виключним матеріальним характером санкцій; 4) існуванням виключно основ даного інституту, остаточне становлення якого потребує внесення відповідних змін до вітчизняного законодавства.

У підрозділі 2.2 «Особливості притягнення суддів до юридичної відповідальності за порушення законодавства про працю» констатовано, що притягнення до матеріальної відповідальності за порушення суддею законодавства про працю відбувається впродовж трьох етапів. Приводом для порушення провадження щодо судді, а також для початку першого етапу процедури притягнення судді до відповідальності за порушення законодавства про працю є подання заяви про відшкодування шкоди, завданої незаконними діями суду за місцем його проживання або за місцезнаходженням відповідного органу. Відповідно, даному етапу притаманні наступні ознаки: 1) заява має бути подана особою, чії права були порушені, а майнове становище погіршене внаслідок негативних дій судді; 2) відсутність законодавчо встановлених вимог до форми заяви; 3) звільнення позивача від сплати судових витрат. На другому етапі відбувається судовий розгляд даної заяви та винесення судового рішення. До особливостей другого етапу віднесено наступні: 1) процес із процедурної точки зору відповідає розгляду справ у судах загальної юрисдикції; 2) суд приймає одне із двох рішень – про відшкодування матеріальної шкоди або ж про відмову у відшкодуванні. На третьому етапі відбувається виконання рішення шляхом матеріального компенсування державою шкоди, завданої порушенням суддею законодавства про працю, а його ознаками є: 1) обов'язковість виконання рішення суду; 2) сума відшкодування має відповідати рішенню суду.

Виділено п'ять етапів дисциплінарного провадження щодо суддів. Початковим етапом дисциплінарного провадження є подання до спеціального органу, уповноваженого займатись питаннями суддівської дисципліни, заяви стосовно негативної поведінки судді. Ознаками даного етапу є: 1) необхідність ідентифікації особи, що подає заяву; 2) відповідність заяви встановленим Законом України «Про судоустрій і статус суддів» від 02.06.2016 № 1402-VIII реквізітам; 3) недопущення зловживання правом звернення. Другий етап – притягнення судді до дисциплінарної відповідальності за порушення законодавства про працю – характеризується наступними особливостями: 1) фактичним здійсненням однією особою попереднього вивчення та перевірки дисциплінарної скарги; 2) колегіальним розглядом зробленого висновку; 3) недопущенням до такого провадження судді та особи, що подала скаргу. Третій етап є ключовим, оскільки на ньому вирішується, чи потрапить скарга до розгляду. Серед особливостей даного етапу виділимо наступні: 1) рішення, прийняті на даному етапі, не оскаржуються; 2) на зазначеному етапі вирішується подальша доля дисциплінарної справи; 3) можливість прийняття двох видів рішень – відкриття дисциплінарної справи чи відмова у відкритті.

До особливостей четвертого етапу віднесено наступні: 1) відкритість процесу розгляду дисциплінарної справи; 2) процес із процедурної точки зору є наближеним до розгляду справ у судах загальної юрисдикції; 3) на відміну від попереднього етапу, повноцінними учасниками процесу є суддя, скаржник та свідки. Ознаками завершального етапу притягнення судді до дисциплінарної відповідальності за порушення законодавства про працю є: 1) сувора законодавча регламентація; 2) наявність вибору Дисциплінарною палатою між застосуванням одного із передбачених стягнень та відхилення дисциплінарної скарги; 3) ухвалення рішення шляхом обговорення у нарадчій кімнаті; 4) встановлені на попередньому етапі дійсні обставини справи, які лежать в основі зазначеного вибору.

Розділ 3 «Оптимізація юридичної відповідальності суддів за порушення законодавства про працю» складається із двох підрозділів та присвячений дослідженню проблем юридичної відповідальності суддів за порушення законодавства про працю та пропозиціям щодо їх вирішення, а також розкриттю шляхів запозичення зарубіжного досвіду юридичної відповідальності суддів за порушення законодавства про працю.

У підрозділі 3.1 *«Проблеми юридичної відповідальності суддів за порушення законодавства про працю та пропозиції щодо їх вирішення»* акцентовано увагу на тому, що проблемами в аспекті юридичної відповідальності суддів за порушення законодавства про працю є: фактична відсутність у правовій доктрині теоретичного визначення понять «юридична відповідальність суддів за порушення законодавства про працю», «трудо-правовий проступок судді» або ж «порушення суддею законодавства про працю» тощо; відсутність поняття «юридична відповідальність суддів за порушення законодавства про працю» у нормах Закону України «Про судоустрій і статус суддів» від 02.06.2016 № 1402-VIII. Зазначені недоліки є суттєвими та спричиняють неефективність і невизначеність щодо застосування до суддів відповідальності за порушення законодавства про працю, не дозволяють об'єктивно сформуватись у вітчизняній правовій теорії відповідному правовому інституту.

Щодо конкретного вирішення проблеми на даному етапі, запропоновано внести зміни до Закону України «Про судоустрій і статус суддів» від 02.06.2016 № 1402-VIII, у тому числі: 1) назву розділу VI Закону України «Про судоустрій і статус суддів» від 02.06.2016 № 1402-VIII «Дисциплінарна відповідальність судді» змінити на «Юридична відповідальність суддів за порушення законодавства про працю»; 2) у рамках розділу VI Закону України «Про судоустрій і статус суддів» від 02.06.2016 № 1402-VIII передбачити дві глави: главу 1 «Дисциплінарна відповідальність суддів» та главу 2 «Матеріальна відповідальність суддів». Глава 1, присвячена дисциплінарній відповідальності суддів, буде закріплена фактично у тому ж вигляді, у якому вона існує і на сьогодні; натомість зміст глави 2 становитимуть норми, що врегульовуватимуть підстави та розмір матеріальної відповідальності, порядок оскарження дій судді, право судді на

оскарження рішення щодо накладення матеріальної відповідальності; 3) доповнити главу 2 розділу VI Закону України «Про судоустрій і статус суддів» статтями 112 «Підстави матеріальної відповідальності судді», 113 «Звернення з матеріальною скаргою щодо судді», 114 «Розмір матеріального стягнення стосовно судді», 115 «Оскарження рішення у матеріальній справі стосовно судді».

З метою вирішення проблеми відповідальності за подання у декларації родинних зв'язків судді завідомо недостовірних (у тому числі неповних) відомостей пропонується виділити в межах глави 2 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» новий розділ – «Декларації суддів», у рамках якого закріпити статті «Декларація особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування», «Декларація родинних зв'язків судді», «Декларація доброчесності судді», а також доповнити розділ «Декларації суддів» статтею «Декларація видатків судді» та викласти її в наступному вигляді: «1. Суддя зобов'язаний щорічно до 01 лютого подавати шляхом заповнення на офіційному веб-сайті Вищої кваліфікаційної комісії суддів України декларацію видатків за формою, що визначається Комісією. 2. У Декларації видатків судді зазначається прізвище, ім'я, по батькові судді, його місце роботи, займана посада, члени сім'ї та дані щодо: 1) видатків та правочинів судді за звітний період; 2) видатків та правочинів членів сім'ї судді за звітний період. 3) Під декларування підпадають видатки та правочини, сума яких перевищує 12-кратний розмір прожиткового мінімуму на одну особу в розрахунку на місяць, встановленого на 1 січня звітного року. 4) Декларація видатків судді є відкритою для загального доступу через оприлюднення на офіційному веб-сайті Вищої кваліфікаційної комісії суддів України. 5) За відсутності доказів іншого твердження судді у декларації видатків вважаються достовірними. 6) У разі одержання інформації, що може свідчити про недостовірність (в тому числі неповноту) тверджень судді у декларації видатків, Вища кваліфікаційна комісія суддів України проводить відповідну перевірку. 7) Неподання, несвоєчасне подання декларації видатків суддею або декларування в ній завідомо недостовірних (у тому числі неповних) даних мають наслідком дисциплінарну відповідальність, встановлену цим Законом».

У підрозділі 3.2 «Зарубіжний досвід юридичної відповідальності суддів за порушення законодавства про працю» обґрунтовано, що на основі досвіду Республіки Молдова доречним для запозичення в Україну є доповнення Закону України «Про судоустрій і статус суддів» від 02.06.2016 року № 1402-VIII ще однією главою – «Порядок розгляду дисциплінарних справ», у рамках якої закріпити наступні положення: 1) етапи дисциплінарного провадження; 2) характеристики кожного із етапів присвятити окрему статтю.

На основі досвіду Грузії запропоновано внести зміни до статті 109 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» від 02.06.2016 року № 1402-VIII, виклавши її наступним чином: «1. До суддів можуть застосовуватися такі заходи дисциплінарного впливу: 1) попередження; 2) звернення до судді з

приватним рекомендаційним листом; 3) звільнення з посади голови суду, першого заступника або заступника голови, голови судової колегії чи палати. 2. До суддів можуть застосовуватися дисциплінарні стягнення таких видів: 1) догана; 2) сувора догана; 3) подання про тимчасове (від одного до шести місяців) відсторонення від здійснення правосуддя; 4) подання про переведення судді до суду нижчого рівня; 5) подання про звільнення судді з посади».

Встановлено, що діяльність українських законодавців щодо запозичення зарубіжного досвіду має здійснюватись у наступних напрямках:

1) систематизація законодавства. Необхідність його здійснення пов'язана з тим, що законодавство низки зарубіжних країн характеризується наявністю окремих законів, присвячених дисциплінарній відповідальності суддів, чи навіть кодексів. Даний досвід варто застосувати і в нашій державі. Незважаючи на відносну вдалість нового Закону України «Про судоустрій і статус суддів» від 02.06.2016 року № 1402-VIII, деякі процедури прописані в ньому розмито, не є чітко зрозумілим алгоритм їх впровадження. Прийняття Закону України «Про юридичну відповідальність суддів за порушення законодавства про працю» стало б логічним з точки зору вирішення наявних проблем;

2) теоретичний напрям – закріплення у законодавстві про судоустрій і статус суддів понять та принципів, характерних для науки трудового права, на основі запозичення досвіду Білорусі та Литви;

3) нормативний напрям полягає у запозиченні у законодавствах інших держав окремих норм, які ефективніше, ніж в Україні, врегульовують відповідні правовідносини;

4) організаційний напрям – побудова ефективнішої системи органів та створення належних умов реалізації суддями своїх трудових обов'язків на основі застосування досвіду досліджуваних зарубіжних країн.

ВИСНОВКИ

У дисертації наведено теоретичне узагальнення і нове вирішення наукового завдання, що отримало вияв у запропонованих пропозиціях щодо удосконалення юридичної відповідальності суддів за порушення законодавства про працю.

1. Юридична відповідальність суддів за порушення законодавства про працю – це обов'язок посадової особи, наділеної виключними повноваженнями на здійснення правосуддя, понести специфічні несприятливі наслідки, спричинені порушенням законодавства про працю чи правил етики під час виконання трудових функцій, які виникають на підставі рішення Вищої ради правосуддя, прийнятого із суворим дотриманням встановлених процесуальних порядків.

2. Ознаками юридичної відповідальності суддів за порушення законодавства про працю є наступні: встановлення відповідальності

законом й забезпечення засобами державного примусу; встановлення з метою ефективної реалізації принципів правосуддя в державі; застосування на підставі відповідного порушення норм законодавства про працю; вияв у різноманітних специфічних формах, більшість з яких є характерними виключно для даного виду відповідальності (догана, звільнення, пониження в посаді чи в чині тощо); двохаспектний характер участі держави у відповідних правовідносинах: з однієї сторони держава здійснює свій вплив шляхом прийняття законодавства про працю, з іншої – вона фактично постає у ролі роботодавця в зазначених відносинах, оскільки суддя під час здійснення своїх трудових функцій виступає від імені держави; відсутність конкретних складів правопорушень у повному обсязі в законодавстві про працю.

3. Етапізація становлення інституту юридичної відповідальності суддів за порушення законодавства про працю в Україні охоплює наступні етапи: 1) етап становлення передумов зародження відповідальності (XVI – початок XIX ст.); 2) етап становлення юридичної відповідальності суддів (початок XIX – друга половина XX ст.); 3) етап базового формування інституту юридичної відповідальності суддів за порушення законодавства про працю (друга половина XX ст. – 1991 рік); 4) сучасний етап реформування та розвитку даного інституту (1991 рік – теперішній час).

4. Дисциплінарна відповідальність суддів як складова юридичної відповідальності суддів за порушення законодавства про працю характеризується такими особливостями: 1) притягненням суддів до відповідальності шляхом застосування норм спеціального законодавства, а саме розділу VI Закону України «Про судоустрій і статус суддів» від 02.06.2016 № 1402-VIII; 2) притягненням суддів до відповідальності спеціальним органом – Вищою радою правосуддя; 3) відповідальністю суддів, на відміну від всіх інших категорій працівників, саме перед державою; 4) розширеним переліком санкцій, які умовно можна поділити на моральні та організаційні; 5) відповідальністю, яка настає не лише безпосередньо за порушення законодавства про працю, а й за порушення правил етики під час здійснення суддівських повноважень чи у повсякденному житті.

Особливостями процедури притягнення судді до дисциплінарної відповідальності за порушення законодавства про працю є такі: 1) чітка регламентація підстав та порядку притягнення до дисциплінарної відповідальності суддів України спеціальним законодавством – законами України «Про судоустрій і статус суддів» від 02.06.2016 № 1402-VIII та «Про Вищу раду правосуддя» від 21.12.2016 № 1798-VIII; 2) закріплення у спеціальному законодавстві особливого порядку здійснення дисциплінарного провадження стосовно судді за порушення законодавства про працю; 3) наявність спеціального органу – Дисциплінарної палати Вищої ради правосуддя, якому надано повноваження здійснювати дисциплінарне провадження щодо судді.

До етапів дисциплінарного провадження щодо суддів належать наступні: 1 етап – подання до спеціального органу, уповноваженого займатись питаннями суддівської дисципліни, заяви стосовно негативної поведінки судді; 2 етап – попереднє вивчення та перевірка дисциплінарної скарги; 3 етап – відкриття дисциплінарної справи; 4 етап – розгляд дисциплінарної скарги; 5 етап – ухвалення рішення про притягнення або відмову в притягненні судді до дисциплінарної відповідальності.

5. Матеріальна відповідальність суддів як вид юридичної відповідальності суддів за порушення законодавства про працю характеризується такими особливостями: 1) врегулюванням нормами Закону України «Про судоустрій і статус суддів» від 02.06.2016 № 1402-VIII; 2) встановленням відповідальності держави за шкоду, завдану судом, на підставах та в порядку, передбачених законом; 3) виключним матеріальним характером санкцій; 4) існуванням виключно основ даного інституту, остаточне формування якого потребує внесення відповідних змін до вітчизняного законодавства.

Етапами притягнення до матеріальної відповідальності за порушення суддею законодавства про працю є: 1 етап – подання заяви про відшкодування шкоди, завданої незаконними діями суду за місцем проживання судді або за місцезнаходженням відповідного органу; 2 етап – судовий розгляд даної заяви та винесення судового рішення; 3 етап – виконання рішення шляхом матеріальної компенсації державою шкоди, завданої порушенням суддею законодавства про працю.

6. До проблем юридичної відповідальності суддів за порушення законодавства про працю відносяться наступні: 1) комплекс проблем наукового та концептуального характеру. Як на науковому, так і законодавчому рівні відсутнє визначення фундаментальних понять «юридична відповідальність суддів», «юридична відповідальність суддів за порушення законодавства про працю», «порушення суддею законодавства про працю», відсутнє закріплення складу законодавчих проступків у сфері порушення суддями законодавства про працю тощо; 2) проблеми матеріальної відповідальності суддів; 3) проблеми діяльності Вищої ради правосуддя. Закріплення у правових нормах механізмів, пов'язаних із діяльністю органів, склад яких лише буде сформованим у майбутньому, є некоректним; 4) проблеми відсутності чіткого розмежування підстав для застосування стягнень (попередження, догани, суворої догани, подання про тимчасове відсторонення від здійснення правосуддя, подання про переведення судді до суду нижчого рівня).

7. На основі зарубіжного досвіду юридичної відповідальності суддів за порушення законодавства про працю запропоновано наступні зміни та доповнення до чинного законодавства України, зокрема: закріпити у нормах Закону України «Про судоустрій і статус суддів» від 02.06.2016 року № 1402-VIII перелік малозначимих порушень (одноразові або дрібні порушення встановлених процесуальних строків, ухилення від розгляду справ без

чіткого обґрунтування такого ухилення тощо), за наявності яких у заяві щодо притягнення суддів до юридичної відповідальності за порушення законодавства про працю може бути прийнято рішення про закриття провадження (досвід Литви); доповнити частину 1 статті 106 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» підставою притягнення до відповідальності за недотримання суддями правил внутрішнього трудового розпорядку та вчинення іншого службового проступку та поширити практику застосування у законодавстві про судоустрій і статус суддів термінології та основних категорій трудового права України (досвід Білорусі).

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

*Статті у наукових фахових виданнях України
та наукових періодичних виданнях інших держав:*

1. Кузьменко В.В. Теоретико-правові основи юридичної відповідальності суддів за порушення законодавства про працю / В.В. Кузьменко // Наука і правоохорона. – 2014. – № 4, ч. 2. – С. 54–57.
2. Кузьменко В.В. Зарубіжний досвід юридичної відповідальності суддів за порушення законодавства про працю / В.В. Кузьменко // Науковий вісник Ужгородського національного університету. – Серія: Право. – 2014. – № 29. – Т. 4. – Ч. 2. – С. 170–172.
3. Кузьменко В.В. Проблеми юридичної відповідальності суддів за порушення законодавства про працю / В.В. Кузьменко // Науковий вісник Херсонського державного університету. – Серія: Юридичні науки. – 2015. – Вип. 3–2. – Т. 4. – С. 46–49.
4. Кузьменко В.В. Оптимізація юридичної відповідальності суддів за порушення законодавства про працю / В.В. Кузьменко // Науковий вісник публічного та приватного права. – 2016. – № 1. – С. 73–78.
5. Кузьменко В.В. Генезис юридической ответственности судей за нарушение законодательства о труде / В.В. Кузьменко // Право и политика. – 2016. – № 1. – С. 108–111.

Матеріали наукових конференцій:

6. Кузьменко В.В. Поняття юридичної відповідальності суддів за порушення законодавства про працю / В.В. Кузьменко // Пріоритетні проблеми юридичної науки: сучасний стан та перспективи вдосконалення : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, 18–19 червня 2015 р.). – К. : Науково-дослідний інститут публічного права, 2015. – С. 113–117.
7. Кузьменко В.В. Ознаки юридичної відповідальності суддів за порушення законодавства про працю / В.В. Кузьменко // Актуальні проблеми сучасного правознавства : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, 28–29 січня 2016 р.). – К. : Науково-дослідний інститут публічного права, 2016. – С. 82–84.

АНОТАЦІЯ

Кузьменко В.В. Юридична відповідальність суддів за порушення законодавства про працю. – *На правах рукопису.*

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.05 – трудове право; право соціального забезпечення. – Київський національний університет імені Тараса Шевченка Міністерства освіти і науки України. – Київ, 2017.

Дисертацію присвячено системному та ґрунтовному аналізу юридичної відповідальності суддів за порушення законодавства про працю. У роботі визначено поняття, сутність та ознаки юридичної відповідальності суддів за порушення законодавства про працю, проведено його генезис і виділено етапи становлення в Україні.

З'ясовано види юридичної відповідальності суддів за порушення законодавства про працю, охарактеризовано зміст кожного з них. Досліджено особливості притягнення суддів до юридичної відповідальності за порушення законодавства про працю.

Виокремлено проблеми юридичної відповідальності суддів за порушення законодавства про працю та надано пропозиції щодо їх вирішення. Проаналізовано позитивний зарубіжний досвід юридичної відповідальності суддів за порушення законодавства про працю, виокремлено напрями його запозичення в Україну.

Ключові слова: юридична відповідальність, суддя, працівник, трудове законодавство, праця, дисциплінарна відповідальність, матеріальна відповідальність.

АННОТАЦИЯ

Кузьменко В.В. Юридическая ответственность судей за нарушение законодательства о труде. – *На правах рукописи.*

Диссертация на соискание ученой степени кандидата юридических наук по специальности 12.00.05 – трудовое право; право социального обеспечения. – Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко Министерства образования и науки Украины. – Киев, 2017.

Диссертация посвящена системному и обстоятельному анализу юридической ответственности судей за нарушение законодательства о труде. В работе определены понятие, сущность и признаки юридической ответственности судей за нарушение законодательства о труде, проведен его генезис и выделены этапы становления в Украине.

Юридическая ответственность судей за нарушение законодательства о труде – это обязанность должностного лица, наделенного исключительными полномочиями на осуществление правосудия, понести специфические неблагоприятные последствия, вызванные нарушением законодательства о труде или правил этики при

исполнении трудовых функций, которые возникают на основании решения Высшего совета правосудия, принятого со строгим соблюдением установленных процессуальных порядков.

Установлены виды юридической ответственности судей за нарушение законодательства о труде, охарактеризовано содержание каждого из них.

Особенностями процедуры привлечения судьи к дисциплинарной ответственности за нарушение законодательства о труде являются: 1) регламентация оснований и порядка привлечения к дисциплинарной ответственности судей Украины специальным законодательством – законами Украины «О судоустройстве и статусе судей» от 02.06.2016 № 1402-VIII и «О Высшем совете правосудия» от 21.12.2016 № 1798-VIII; 2) закрепление в специальном законодательстве особого порядка осуществления дисциплинарного производства в отношении судьи за нарушение законодательства о труде; 3) наличие специального органа – Дисциплинарной палаты Высшего совета правосудия, которому предоставлены полномочия осуществлять дисциплинарное производство в отношении судьи.

К проблемам юридической ответственности судей за нарушение законодательства о труде относятся: 1) комплекс проблем научного и концептуального характера. Как на научном, так и законодательном уровне отсутствует определение фундаментальных понятий «юридическая ответственность судей», «юридическая ответственность судей за нарушение законодательства о труде», «нарушение судьей законодательства о труде», отсутствует закрепление состава законодательных проступков в сфере нарушения судьями законодательства о труде и тому подобное; 2) проблемы материальной ответственности судей; 3) проблемы деятельности Высшего совета правосудия. Закрепление в правовых нормах механизмов, связанных с деятельностью органов, состав которых только будет сформированным в будущем, некорректно; 4) проблемы отсутствия четкого разграничения оснований для применения взысканий (предупреждения, выговора, строгого выговора, представления о временном отстранении от правосудия, представления о переводе судьи в суд низшего уровня).

Проанализирован положительный зарубежный опыт юридической ответственности судей за нарушение законодательства о труде, выделены направления его заимствования в Украине.

Ключевые слова: юридическая ответственность, судья, работник, трудовое законодательство, труд, дисциплинарная ответственность, материальная ответственность.

ANNOTATION

Kuzmenko V.V. Legal liability of judges for violations of labor legislation. – *The manuscript.*

The dissertation for the degree of the candidate of legal sciences, speciality 12.00.05 – labour law; social security law. – Taras Shevchenko National University of Kyiv of the Ministry of Education and Science of Ukraine. – Kyiv, 2017.

The thesis is devoted to systematic and thorough analysis of the legal liability of judges for violations of labor legislation. In the paper defined the concept, nature and characteristics of the legal liability of judges for violations of labor legislation, held its genesis and selected stages of it's development in Ukraine.

Examined the types of legal liability of judges for violations of labor legislation, described the contents of each of them. Explored the features of bringing judges to legal liability for violation of labor legislation.

Isolated problems of legal liability of judges for violations of labor legislation and submitted proposals for their solution. Analyzed positive foreign experience of legal liability of judges for violations of labor legislation, singled directions of its loans in Ukraine.

Key words: legal liability, judge, worker, labor legislation, work, disciplinary responsibility, material responsibility.

Гарнітура Таймс. Формат 60x84/16.
Наклад 100. Папір офсетний. Ум.-др. арк. 0,9.
Підписано до друку 28.04.2017. Замовлення 415.

Надруковано в «МП Леся».
Свідоцтво про внесення до Державного реєстру
суб'єктів видавничої справи серія ДК № 892 від 08.04.2002.

«МП Леся»
03148, Київ, а/с 115.
Тел./факс: (066) 60-50-199, (068) 126-49-26
E-mail: lesya3000@ukr.net